

JAK FRANTIŠKÁNSKÉ ŘÁDY V ČESKÝCH ZEMÍCH NAKLÁDALY S CÍRKEVNĚ ZAKÁZANÝMI KNIHAMI

Matyáš Franciszek Bajger

Postavení tří, tehdy již administrativně samostatných mužských františkánských řádů – minoritů, františkánů a kapucínů – při obnově katolické církve v 17. století nebylo jednotné a z toho vyplývalo i jejich poněkud odlišné zapojení do misijní rekatolizace. Zatímco minorité se soustředili výhradně na návrat do svých devíti původních konventů, které násilně či dobrovolně od poloviny 16. století opustili, ostatní dva sledované řády našly nová útočiště v celkem 37 městech či poutních místech. U kapucínů přišly do Čech roku 1599 ani nebylo možno jinak, františkáni existenčně závislí na vrchnosti nebo měšťanstvu se zase museli podřítit názoru shora. V obou případech tak byli církví i katolickou šlechtou záměrně posíláni do misijních oblastí, kde pomáhali a spolupracovali s diecézním kněžstvem. Právě díky tomu se často přímo dostávali do kontaktu s knihami považovanými za morálně a lidsky škodlivé, jež z tohoto důvodu měly být z užívání vyloučeny. Takto se již ve výchozí situaci v sledovaném období zmiňují i generální konstituce minoritského řádu z roku 1625: „Ty knihy, jenž obsahují nějaké věci nečisté nebo cizí, nebo jsou od Svaté římské církve zakázané, ať nejsou ukládány v knihovnách, a o to méně v celách, pod těžkým hříchem uvaleným od vizitátora.“¹ Podle téhož předpisu sice měly být soupisy zakázaných knih zaznamenávány i do knihovnických katalogů, avšak pouze za tím účelem, aby sbírky mohly být od těchto děl následně „očištěny“.²

Pálení textů nevyhovujících z důvodů konfesních, dogmatických, morálních či nevědeckých bývalo běžnou praxí od starověku až po novověk a svůj původ v evropské kultuře má v jedné z novozákonních knih, což pro křesťany v oblasti motivace chování znamenalo nejen hodnotu historickou, ale také samotného náboženského učení. Ve Skutcích apoštolů popisuje svatý Pavel své působení v přístavu Efezu, tehdy městě setkávání se různých starověkých kultur, jak řada „židů i pohanů“ po své konverzi ke křesťanství v rámci následně konaného pokání přinášela své knihy ke spálení.³ Až v 16. věku však začaly ve světské i církevní oblasti vznikat bližší

¹ Vizitátorem byl obvykle provinciál. *Constitutiones urbanae Frum: Ord: Min: Con: S: Francisci*. Romae: Typographia Rev. Cam. Apost., 1640, Titulus IX (de bibliotheca), odstavec 4.

² „...ad expurgandam Bibliothecam penes se habeat.“ – tamtéž, odst. 5.

³ „A mnozí z těch, kteří uvěřili, pak přicházeli, vyznávali se a zjevovali své činy. Také mnozí z nich, kteří se zabývali marnými učenímí (též magii), snesli své knihy (svitky) a přede všemi je spálili. Když spočítali jejich cenu, zjistili částku 50 tisíc stříbrných peněz (drachem).“ – Sk 19, 18-19.

instrukce pro zařazení díla mezi nežádoucí a hodné likvidace spolu se seznamy těchto děl, dříve záleželo především na úsudku a názoru příslušné vládnoucí autority.⁴

V duchu apoštolského příběhu postupovali také kněží všech františkánských řádů a zejména jejich významní kazatelé. Již tzv. pilíře františkánské reformy observance Bernardin ze Sieny nebo Jan Kapistrán při svých promluvách nabádali posluchače, aby shromáždili nevhodné knihy, obrazy a nástroje hazardních her a aby byly veřejně spáleny.⁵ Původní konstituce reformovaných františkánů nazývané Martiniánské (1430) formulované z velké části zmíněným Janem Kapistránem také pouze přikazovaly vyšetření případů podezření užívání knih s pochybným učením a případné potrestání řeholníka „o chlebě a vodě“.⁶ Stejně jako na zjištěných konkrétních případech v českých zemích šlo spíše o osobní iniciativy aktivních řeholníků než o nějakou celkovou orientaci či zaměření těchto církevních řádů.

Za zřejmě nejzajímavější případ pálení knih v sledované oblasti vděčíme kapucínům aktivním od roku 1622 ve **Fulneku**. Kromě jednoho bratra laika zde tehdy jako vůdčí osobnost působil kazatel *Bonaventura z Kolína nad Rýnem*. Kromě toho, že svou činností obrátil řadu nekatolíků, proslul právě uspořádáním velkého „pamětihodného pálení neužitečných a heretických knih“,⁷ které mělo přímo obřadní charakter, byť nelze přesněji určit, zda mělo i hlubší duchovní rozměr nebo šlo spíše o podívanou. 1. května 1623 přinášely ve Fulneku děti novopečených konvertitů kacířské knihy ze svých domů i odjinud. Prostřednictvím sympatizujících měšťanů a rovněž oněch dětí přátelících se vzájemně bez ohledu na konfese se jim podařilo vypátrat a získat heretickou literaturu i z domů, kde by se sami obyvatelé k jejímu uchovávaní nepřiznali. Po dvou děti přistupovaly k ohni a do něj tyto knihy házely. Je docela možné, že ceremonie byla doplněna i zpěvem či hudbou

⁴ Předpisy a instituce pro sepisování a likvidaci nevhodných knih začaly postupně v 16. století vytvářet některé orgány státní moci v západní Evropě, katolická církev se poprvé přidala znovuoobením Svatého officia papežem Pavlem IV. roku 1542, k zásadnějším krokům však došlo až na Tridentském sněmu zřízením komise pro sestavování indexu zakázaných knih a konstitucí *Dominici gregis custodia* (1564). Správou a doplňováním indexu byla pověřena kongregace indexu zřízená Řehořem XIII. v březnu 1572. Viz heslo *Index librorum prohibitorum* v *Českém slovníku bohovědném*. Díl. V., anebo Bílý, Jiří. cit. dílo, s. 172 a násled.

⁵ Sessevalle, F. de. *Histoire generale de l'Ordre de Saint François*. Vol. 2. Paris, 1935, s. 67–68.

⁶ Kapitola 9., odst. 36: „Jestliže se někdo zabývá alchymii nebo jiným pochybným učením nebo ho vykládá na veřejnosti nebo pořizuje knihy na toto téma, ať je to vyšetřeno. Pokud je shledán vinným ať je potrestán snížením dávek jídla, tj. o chlebě a vodě...“ Text konstitucí publikován v edici D. Gubernatis a Sospitello v *Orbis Seraphicus*. Vol. 3. Romae, 1694, s. 82–90, nebo je dochován v rukopise Národní knihovny ČR, XIV.H.22.

⁷ Provinční knihovna kapucínů v ČR, klášter Praha-Hradčany: Kapucínské letopisy (anály), vol. II.

a jejím účelem rozhodně nebylo jen fyzické zničení, ale měla také přinejmenším propagační rozměr.

Informace o potřebě nalézt a odstranit nekatolické knihy se bezpochyby po celém městě ještě více rozšířila, neboť hned následujícího dne po pálení byla na radnici nalezena další ucelená knižní sbírka. Podle řádové kroniky náležela „jaké-musi protestantskému kazateli“,⁸ jak řeholníci ve svých letopisech otitulovali tehdy ještě neznámého *Jana Amose Komenského*, a jednalo se o knihovnu shromážděnou jím a jeho přáteli. „Učitel národů“ sice již přibližně dva roky pobýval po nuceném útěku v exilu v cizině, svou bibliotéku si ale zřejmě pro její objem odnést nemohl, a tak ji ponechal uschovánu u městské rady, což pokládal za bezpečné úložiště. Jakmile se ale fulnecké děti o knihovně dověděly, potkal ji stejný osud jako ostatní podobné knihy ve městě. Sám Komenský vzpomíná na svou sbírku, jak byla spálena: „Jiní na ryňku v koších (jako v Fulneku) vynésti, jiní (jako v Žatci a v Trutnově) fůrami z města za zdi vyvésti, jiní k šibenici aneb stinadlům (jako v Hradci) je [knihy] shromáždití kázali, a hranici udělavše a oheň podloživše pálii.“⁹ Komenský událost popisuje stroze a bez emocí, sám totiž byl příznivcem likvidace křesťanům nevhodných knih,¹⁰ pouze se lišil v pohledu na kritérium oné nevhodnosti.

Z neznámého důvodu, snad i pro přehnané likvidace knih, byl Bonaventura z Kolína převeden do Olomouce, posléze do Brna a zbaven postu kazatele. Horlivost a odhodlanost jeho osobnosti dobře dokresluje i popisy jeho velkopátečního kázání, které pronášel spoutaný provazem, v okovech a prokládal je seabemrskáním důtkami,¹¹ což bylo ovšem v jeho době nebylo až tak výjimečné chování misionáře. Pro svou oblíbenost se ale stejně P. Bonaventura později vrátil do Fulneku a působil v něm dále.¹² Dalším doloženým městem, kde se kapucíni podíleli na likvidaci zakázaných knih, byť zde asi ve skromnější míře, byly **České Budějovice**, kde na rozdíl od Fulneku již měli vybudován svůj klášter s řádně zřízenou komunitou. Sami řeholníci o tom ve své kronice zaznamenali: „2. května 1629 navštívili otcové

⁸ Tamtéž.

⁹ Historie o těžkých protivenstvích církve české, kapitola 105. Srov. též ELIÁŠ, Rudolf. *Světlo v temnotách*. Místek : L. Bílek, 1946, s. 366.

¹⁰ Ve svém díle *Velká didaktika* se odvolává na zmíněný příběh ze Skutků apoštolských a nabádá křesťany k stejnému chování: „...V tom tedy jsou [Efezané] zcela hodni nápodobení, aby (zavedeme-li však důkladnější studium svatých písem) snáze se daly vymýtiti temnoty zmatení, zbylé po pohanství.“ - *Vybrané spisy J. A. Komenského*. Sv. 1. Praha, 1958, s. 221.

¹¹ WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách: kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Praha : Česká akademie, 1895. s. 884.

¹² TEJČEK, Michal. *Brněnští kapucíni v 17. a 18. století*. Brno, 2003, s. 83–84. Diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, v přepracované a doplněné verzi publikována v *Brno v minulosti a dnes*. Sv. 18. Brno : Magistrát města Brna, 2005, s. 145–200.

kapucíni na žádost místního pana děkana a městské rady domy, v nichž byly sbírky nekatolických knih, které byly spáleny na náměstí.¹³ Byť zřejmě také s vlastním nasazením a přesvědčením, jednali zde na základě rozhodnutí místní církevní autority a v poslušnosti k ní, typické už pro zakladatele svého řádu sv. Františka. Zápis naznačuje, že i zde probíhalo pálení jako obřad pořádaný přímo v centru města s jistou okázalostí a věhlasem.

Jiná fyzická likvidace knih je doložena pro změnu u minoritů, a to v **Krnově**, kam se řeholníci vrátili po 77 letech v roce 1623 pod ochranou císařem ustanoveného krnovského knížete Karla z Liechtensteina. Představeným obnoveného kláštera byl jmenován *Barnabáš Praetorius*, jenž rovněž zastával funkci místního děkana a proslul hlavně svými četnými kázáními, jimiž potlačoval protestantství.¹⁴ P. Barnabáš si podobně jako i ostatní vzdělání minorité shromáždil během svého působení vlastní osobní knihovnu.¹⁵ Součástí knih jím shromážděných v Krnově byla také literatura heretická, pocházející z konfiskací těchto knih ve městě.¹⁶ Část zakázaných děl, bohužel nevíme jak velkou, ale nechal ve dvou etapách spálit, tentokrát zřejmě bez zvláštních okázalostí.

Jak mimo jiné vyplývá z popisu událostí ve Fulneku, knihy ke spálení nebyly jen vyhledávány kněžími při nějakých průzkumech podezřelých domů, ale také, a možná i častěji, přímo přinášeny ostatními katolíky. Tito je buď našli u sousedů, anebo šlo u konfesionálních konvertitů o vlastní knihy, podobně jako je popisováno v biblickém příběhu. Například v poddanském Prostějově knížecí liechtensteinská vrchnost přikázala všem obyvatelům města vydat rychtáři do 14 dnů všechny tzv. kacířské a jinak zakázané knihy.¹⁷ Takovouto příhodu si vlastnoručně zaznamenal kapucínský kazatel a misionář *Benedikt z Vorchheimu* (Forchheimu) působící

¹³ Protocollum conventus F. F. Minorum (...) Capucinatorum loci hujus Boemo-Budvicensis – Národní knihovna ČR, I.A.31, s. 393.

¹⁴ NEUMANN, Augustin OSA. *Die Chroniken der mährischen Minoriten*. Olmütz : Selbstverlag, 1936, s. 62. (Strojopis dochovaný ve Vědecké knihovně v Olomouci nebo v Národním archivu, Řád františkánů, inv. č. 3144a.)

¹⁵ Jeho dopis provinciálovi z 4. 6. 1632 při příležitosti přeložení P. Barnabáše do Olomouckého konventu, kdy musel svou bibliotéku rozdělit na svazky náležející krnovskému klášteru a jeho osobní, o čemž měl „pochyby“ – dochovaný v opise v Protocollum historiae Conventus OFMConv. Carnovium, s. 19–20 – Zemský archiv v Opavě, Minorité Krnov, 144.

¹⁶ Z analogické situace v jiném liechtensteinském poddanském městě – Prostějově – můžeme soudit, že i v Krnově knížecí vrchnost nejen všem přikázala odevzdat církví zakázané knihy panskému správci, ale také umožnila kněžím přístup a prohledávání podezřelých domů. Srov. KOŽELUHA, František. Paměti o věcech náboženských v Prostějově od r. 1620 až na naši dobu. In 25. výroční zpráva zemské vyšší reálné školy v Prostějově za školní rok 1904–1905. Prostějov, 1905, s. 1–33.

¹⁷ Tamtéž.

v Brně.¹⁸ Do Lutherových spisů, které mu právě pro misijní působení věnoval roku 1627 kardinál Dietrichstein, si připsal: „Proto jsem kacířům knihy skoro při všech kázáních odebral (vyrvál).“¹⁹ Pokud knihy přebíral v kostele u svých promluv, byli těmito „kacíři“ již vlastně kajícíci, kteří se obrátili ke katolictví a dobrovolně přinášeli své protestantské knihy.²⁰ P. Benedikt se zde vlastně chlubil, kolik duší přivedl ke katolické víře i k odevzdání knih. Pokud jich bylo skutečně tolik, jak se z expresivního vyjádření zdá, nezůstaly všechny uloženy v knižním kapucinském fondu, a zřejmě tedy bývaly také ničeny, jako obvykle hozením do ohně.

Novější informace o pálení knih aktivitou františkánských řádů již nemáme a podle vrocení dochovaných prohibit v klášterních fondech zřejmě také postupně v první polovině 18. století zabavování protestantských knih měšťanům a dalším vlastníkům ustalo, resp. bylo přesunuto z církve na světskou moc a apelační soud.²¹ Na rozdíl od situace v Polsku také nebyly po vítězství katolické strany vyhledávány a páleny nepohodlné knihy z konventních a osobních sbírek řeholníků,²² ovšem spíše jen proto, že většina těchto knihoven byla v posledních desetiletích převahy protestantství rozvrácena či rozptýlena.

Na příkladech Barnabáše Praetoria i Benedikta z Vorchheimu jsme již zaznamenali, že řeholníci nelikvidovali všechny zabavené nekatolické knihy, ale také si přinejmenším část z nich ponechávali pro vlastní protireformační působení. To ovšem nebyla zpočátku nijak jednoduchá záležitost a výjimka z církevních předpisů zakazujících ukládání a četbu děl a autorů na „indexu“ si vyžadovala schválení nejvyšší církevní mocí. Prvním františkánem, u něhož víme, že měl povoleno používat a číst zakázané knihy za účelem vyvracení bludných názorů a obracení

¹⁸ P. Benedikt vstoupil do kapucinského řádu v roce 1610 v Brně, po roce 1630 působil jako provinční definitor, zemřel 15. 5. 1661 v Steyr. Viz MATĚJKA, Pacifik M. OFM Cap. Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucinského řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídni). In *Paginae historiae*. Sv. 14. Praha : Národní archiv, 2006, s. 259–343.

¹⁹ „...Darumb hab ich denn Kätzern die puechll schir in allen predigen abgestochen... Scriptum Ao. 1627 die 28 Martii“ – Stará knihovna brněnského kláštera kapucínů, 14 F 06, zápis na přední předsádce.

²⁰ Pro srovnání, podobné zkušenosti s dobrovolným odevzdáváním nekatolických knih měl i o století později Antonín Koniáš. Ve vlastních zprávách pro jezuitský řád o svém působení v královohradecké diecézi v roce 1726 uvádí množství dobrovolně přinesených knih 1038, zatímco „nalezeno a odňato“ jich bylo jeho přičiněním 668 svazků. Viz Bílý, cit. dílo., s. 118.

²¹ Srov. KADLEC, Jaroslav. Rekatolizace v Čechách. In *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Praha : Zvon, 1994, s. 143–145.

²² Takto se například organizovaně (dle rozhodnutí kapituly v roce 1594) dělo u dominikánů – na základě vizitaci byly všechny podezřelé knihy z konventních i osobních sbírek v Polsku spáleny. Viz MADURA, F. *Acta capitulorum Provinciae Poloniae ordinis Fratrum Praedicatorum*. Tom. 1. Roma, 1972, s. 521.

kajcíníků, byl lidový misionář *Hugo*, původem Ir a člen pražské komunity těchto řeholníků.²³ Podle svolení a misijního pověření přímo od papeže Urbana VIII. z července 1635 měl zároveň právo přijímat zpět do církve kající heretiky, podobně jako později jeho následovníci dle textů povolení Svatého stolce. Nejstarší známé svolení Kongregace inkvizice pro potírání hereze v čele s kardinálem Francescem Barberini st. pro české a německé františkány je datováno 4. prosincem 1653 a bylo adresováno kustodovi české provincie *Františku Bergerovi*, pozdějšímu misionáři ve Svaté zemi.²⁴ Na svou vlastní žádost podanou papeži Innocenci X. a zmíněné kongregaci získal povolení na pět let číst a vlastnit kacířské a zakázané knihy s výjimkou děl Charlese Dumoulina a Mikuláše Machiavelliho a knih o astrologii. Hlavním účelem povolení, jak je v textu stejně jako i dalších podobných listinách několikrát zmiňováno, je přijímání heretiků a kajcíníků zpět do církve, jinak řečeno porozumění jejich reformačním názorům. Spolu se svolením k držení a čtení knih je F. Bergerovi povoleno schismatikům, kacířům, odpadlíkům od církve a majitelům zakázaných knih ukládat pokání, udělovat jim rozhřešení a přijímat je zpět do církve. Po jeho smrti nebo projití platnosti pěti let mají být ovšem knihy předány místnímu ordináři ke spálení. Pokud by se totiž knihy dostaly do rukou či k četbě někomu jinému, vystavoval se tento v případě zcela zakázaných heretických knih trestu okamžité (latae sententiae) exkomunikace, u ostatních děl smrtelného hříchu a pokárání dle soudu místního biskupa.²⁵

Další podobné svolení Svatého stolce adresované františkánům je o devět let mladší a nevyjasněnou otázkou zůstává, zda existovalo ještě jedno svolení dodnes nedochované, nebo knihy byly skutečně po pěti letech spáleny, či byl církevní příkaz ignorován. „Kardinálové pověření potíráním hereze,“ tj. Kongregace svatých inkvizice, stále vedená Fr. Barberinim, jej uděluje 3. srpna 1662 dalším dvěma kněžími, jelikož F. Berger zřejmě odcestoval na misie.²⁶ Oba byli magistry teologie, tedy se solidním vzděláním, a jednalo se o *Konstantina Dubského* (z Čech), slavného kazatele a opakovaně provinčního ministra, a „Bernardina ze Slezska“, čímž listina poněkud zkomoleně jistě myslí rovněž vícekrát zvoleného provinciála, generální vikáře řádu nebo profesora filozofie pražské univerzity *Bernarda Sanniga* původem

²³ PAŘEZ, Jan, a KUCHAROVÁ, Hedvika. Hyberní v Praze: dějiny františkánské koleje Neposkvrněného početí Panny Marie v Praze (1629–1786). Praha : Oswald , 2001, s. 53. ISBN 80–85433–57–5.

²⁴ P. Berger zemřel 1668 v Jeruzalémě. Povolení kongregace dochováno v Národním archivu, Řád františkánů, listina 237.

²⁵ *Modern history sourcebook. Council of Trent: Rules on prohibitetd books* (online). c1999. [cit. 3. 8. 2007]. Dostupné na www: <<http://www.fordham.edu/halsall/mod/trent-booksruules.html>>.

²⁶ Národní archiv, Řád františkánů, listina 249.

z Nysy.²⁷ Základní účel povolení zůstal stále stejný – přijímání kajících konvertitů do katolické církve. Zároveň tito lektoři teologie, jež prohibita mohli pouze držet v soukromí a nedávat je číst nikomu jinému, měli knihy na indexu studovat kvůli „posouzení a očištění od chyb“. Zakázané knihy jim takto mohly sloužit při působení na jakémkoli místě v Svaté říši římské při svátostech smíření, exerciciích, disputacích a dalších. Přitom podle upřímného a ze srdce přání kardinálů mají mít na paměti, aby schisma, chyby a hereze v knihách obsažené nepřijímali za své a do svých srdcí. Povolení bylo opět uděleno s platností pěti let. Po jejich vypršení však již nebylo nařízeno předání knih církevní autoritě nebo spálení, ale pouze „musí být někde schovány a nikomu žádného stavu či pohlaví se nesmějí dostat do rukou kvůli nebezpečí ohrožení katolické víry“. V praxi tedy i nadále zůstaly uloženy někde v klášteře, nejspíš v knihovně, nikdo k nim však neměl mít přístup.

Novější povolení se v archivu českých františkánů nedochovala, lze ale předpokládat, že byla vydávána i nadále. Postupně získávala stále volnější podobu – rozšiřoval se počet kněží, k nimž se povolení vztahovalo, stejně jako ubývalo výjimek z knih. Kongregace svatě inkvizice takto v listině z 3. srpna 1775 adresovaném *Petru Kapistránu Krajcsinovskému*, představenému uherské provincie, kam patřil i konvent v Uherském Hradišti,²⁸ svoluje uchovávat a číst libri prohibiti všem františkánským kněžím provincie bez ohledu na jejich vzdělání a duchovní zralost. Ke knihám mohli také všichni klerikové i ti, kteří ještě neabsolvovali noviciát, kromě těch, kteří dříve žili jako nekatolíci nebo pocházejí z protestantských rodičů, jež mohli knihy číst až po řeholních slibech. „Za účelem zabránění se šíření herezi“ a na druhé straně pro „vzkvétání katolické víry“ se ovšem zakazuje půjčovat knihy na indexu komukoli z laiků a lidí mimo klášter jakéhokoli stavu a pohlaví. Dostanou-li se do nepravých rukou, mají být co nejdříve spáleny.

Podobná situace jako u františkánů existovala také u kapucínů, jejichž kapitula česko-rakouské provincie v roce 1652 přímo vybízela k ukládání prohibit: „v knihov-

²⁷ P. Sannig se narodil mezi lety 1627–37 ve slezské Nyse nebo jejím okolí. V Nyse také vstoupil do noviciátu, slavné sliby složil 12. 8. 1656 v Kroměříži. Vynikal již při studiích, proto byl r. 1664 jmenován lektorem filozofie v Nyse a 1666 generálním lektorem teologie v Praze a současně řádným profesorem filozofie na pražské teologické fakultě. V roce 1682 byl zvolen generálním komisařem pro cismontánskou rodinu a generálním vikářem celého řádu. Proslul též jako rádce kardinála Harracha, právník, dodnes cenné jsou jeho dějiny konventů a řádu v českých zemích. Dalším františkánem připadajícím zde hypoteticky v úvahu by mohl být lektor teologie, kvardián v Hostinném a definitor Bernardin Unger, který však zemřel až 6. 3. 1707 a stěží tedy ve chvíli vydání listiny (1662) mohl už nabýt potřebného vzdělání a zkušenosti Kongregací vyžadovaných.

²⁸ Opis dochován v kronice františkánského konventu v Uherském Hradišti – Moravský zemský archiv, Františkáni U. Hradiště, rkp. 30, s. 321–323.

nách ať jsou na uzavřeném místě heretické knihy sloužící kazatelům.²⁹ Také kapucíni v Čechách a na Moravě si museli získat svolení Kongregace svaté inkvizice v Římě k držení a četbě prohibít. Celkem známe čtyři svolení z let 1658–1681 a oproti františkánům platila déle – obvykle 7 až 10 let.³⁰ Svolení z roku 1668 adresované provinciálovi *Alexandru z Friedbergu* sídlícímu v Praze je dochováno také v opise v protokolu českobudějovického konventu,³¹ což svědčí o tom, že se nejednalo o bezvýznamný dokument bez praktické hodnoty a že byl distribuován do různých řeholních domů. V době, kdy listiny adresované františkánům umožňovaly držet a číst prohibíta jen několika nejvzdělanějším řeholníkům, jejich ekvivalenty adresované kapucínům povolují totéž všem kněžím tehdejší česko-rakouské provincie téhož řádu bez ohledu na jejich kvalifikaci. Naznačuje to vysokou angažovanost kapucínů v protireformačních aktivitách. Přístup ke knihám byl ovšem zakázán novicům a všem ostatním členům řádu, tedy laikům a samozřejmě světským osobám, což je v textu vícekrát zdůrazněno. Přestože samotné svolení Svatého stolce nerozděluje kněze na vzdělanější a méně vzdělané a svým textem umožňuje přístup k prohibítům všem, musel mít takový kněz ještě svolení provinční kapituly. V roce 1752 dal papež Benedikt XIV. kapucínskému generálnímu ministru koncesí vlastnit církvi zakázané knihy pro celý řád. Povolení Kongregace pro inkvizici tím ale neskončila, ještě v roce 1754 obdržel český provinciál *Serafin Melcher z Gluchotaz* svolení přibližně stejného obsahu jako jeho předchůdci před necelými sto lety.³²

Přes postupné uvolňování omezení nebylo zajištění svolení k držení a především k užívání zakázaných knih jednoduchou a v žádném případě rutinní záležitostí, a to nejen v 17. století, ale i později. Například český minoritský provinciál převzal souhlas Svatého stolce k jejich četbě jedině při své osobní návštěvě Říma 26. ledna 1764 pro svou osobu s právem rozšířit toto privilegium na další minoritské kněze v Čechách. To také následně učinil osobně shromážděným – bývalému provinciálovi *Hugonovi*, kazateli *Dismasovi Holligerovi* a dalším dvěma řádovým kněžím *Metodějovi* a *Prosperovi*.³³ Právo studovat libri prohibiti mělo tedy u mino-

²⁹ Provinční knihovna kapucínů v ČR, klášter Praha-Hradčany: *Ordinationes Provinciales et Generales*. 1614 – (rukopis).

³⁰ Národní archiv, Řád kapucínů, listiny 36, 43, 48 62.

³¹ Národní knihovna ČR, I.A.31. Za textem povolení pro českou-rakouskou provincii následují seznamy zakázaných knih v Aragonii a Toledu. I když pro české království neměly tyto dokumenty platnost, sloužily patrně řeholníkům k orientaci v závadné literatuře či třídění podezřelých nalezených knih.

³² *Bullarium Ordinis FF. Minorum S.P. Francisci Capucinatorum. Continuationis tomus I., totius operis tomus 8*. Oeniponte : Wagneriani, 1883. s. 217–218.

³³ Pamětní kniha Liber magistralis, Tom. II., s. 253 – St. oblastní archiv v Třeboni, Minorité Č. Krumlov, rkp. 51.

ritů v Čechách (Morava byla tehdy v samostatné provincii) v 60. letech 18. století pouze pět nejvýznamnějších řádových osobností, kdežto ostatní řeholníci k nim neměli mít přístup.

Opakovaně se v povoleních k držení zakázaných knih adresovaných františkánům i kapucínům objevuje výjimka z povolení držení knih na Indexu, zakazující čtení a uchovávaní děl Mikuláše Machiavelliho. Florentský státník a filozof byl římské kurii trnem v oku jednak pro své částečné obhajoby násilí v díle Vladař a také pro svou politickou činnost ve Florencii. Pravdou ovšem je, že machiavelismus nebyl v českých zemích tehdy rozšířen a kněží jej tedy ani kvůli prokatolickým aktivitám znát nemuseli. Naopak nebezpečí, že by se místní vládcové začali řídit více pragmatismem než morálními křesťanskými zásadami, hrozilo stále. Také další z výslovně zakázaných spisovatelů – francouzský právník a kalvinista Charles Dumoulin (1500–1566) – kritizoval nejen katolickou církev, její Tridentský sněm, ale i soudobou feudální společnost jako takovou. Jako třetí bývala výslovně zakázána jakákoli astrologická díla. Nebezpečnost astrologických knih jako nosičů „nauky“ o předpovídání budoucnosti a hádání věci byla se zvláštním důrazem projednávána už na Tridentském církevním sněmu, který všem biskupům se zvláštním důrazem doporučil, aby dohlédli, zda tato díla nejsou uchovávána nebo čtena.³⁴ Nebylo divu, v renesanční době otevřeně nejen vůči poznání, ale i všem záhadám nebo naukám Východu měla většina výše postavených a vládnoucích osob včetně pražského císařského a římského papežského dvora svého astrologa, s nímž příslušný vladař konzultoval většinu svých rozhodnutí a kroků. Naopak výslovně svoleny k uložení a četbě bývají v textech Kongregace bible v národních jazycích, u nichž si případné ověření věrohodnosti překladů vyžadovalo nemalou práci vzdělaných teologů.

Jak vyplývá ze zmíněných svolení k uchovávaní zakázaných knih, přístup k nim byl vždy omezen pouze určitému okruhu potenciálních čtenářů, což si vyžadovalo specifický způsob uložení a také evidence či zpracování. Provinční česko-rakouská kapitula kapucínů takto již v roce 1614 nařídila: „knihy zakázané nebo ‚nejisté‘ ať jsou uloženy někam do skříně odděleně od ostatních knih, aby je nikdo bez povolení nemohl přijímat k poslechu nebo číst.“³⁵ Podobně se vyjadřují také františkánské knihovní předpisy vytvořené v 70. a 80. letech již zmíněným Bernardem Sannigem: „Kacířské knihy mají být uloženy odděleně, v zcela uzamykatelných policích, klíče od nich má představený nebo řádně ustanovený knihovník. Představený

³⁴ Modern History Sourcebook... (cit.).

³⁵ Ordinationes Provinciales et Generales. 1614 – (cit.) Ve stejném duchu se vyjadřuje i výše zmíněné svolení papeže Benedikta XIV., kde je rovněž nařízeno uchovávat prohibita odděleně a pod zámkem.

dával souhlas k jejich zpřístupnění. Totéž platí i pro autory uvedené v tridentském katalogu.³⁶

Dodnes lze v dochovaných mobiliářích některých knihoven, například kapucínů v **Brně** a na **Hradčanech** nebo františkánů v **Dačicích**, rozeznat tyto skříně s dvířky se zámkem. V kapucínských bibliotékách dvířka tvořil rám s diagonální mřížkou, v Dačicích je v rámu plátno s tematickou malbou, která je pouze symbolická, neboť podle ní měly být v těchto policích uloženy bible. Dochované prameny dále popisují uzamykatelné skřínky na prohibita u kapucínů v **Horšovském Týně** a **Litoměřicích**, u františkánů v **Tachově** nebo **Plzni**, kde však zamčenou knižní skříň užívali i pro uložení cenností a peněz.³⁷ Uzamykatelné skříně na zakázané knihy nebyly jen českým či středoevropským specifíkem. Čtyři takovéto police s dvířky, zámky řádně označené cedulí „libri prohibiti“ měli v 17. století třeba také františkáni v italském Montetripido. Ve skutečnosti zde ale byly uloženy všelijaké další knihy, jež vůbec nebyly zakázané, ale nebyly v knihovně zaevidovány, dále nesvázané knihy, sešity a hábity bratří.³⁸

Libri prohibiti tvořily obvykle v oborovém třídění, na něž býval celý fond fyzicky rozdělen, jednu skupinu, pouze z katalogu pražské knihovny konventu v **Praze** na Novém Městě z roku 1716 známe jiný systém. Prohibita jinak vyjmutá z ostatních kategorií jsou zde totiž rozdělena na zakázané zcela (absolute) a částečně/otevřené (simpliciter), což zřejmě vycházelo z pravidel stanovených na Tridentském koncilu,

³⁶ Volný překlad z latiny. Text knihovních předpisů opatřený pečeti provincie a podpisem provinciála byl zřejmě vyvěšen v každé františkánské bibliotéce v provincii, doklady o tom jsou z Moravské Třebové (DOKOUPIL, Vladislav. *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Univerzitní knihovny v Brně*. Brno : Musejní spolek, 1972, s. 280 a násl.), Prahy-Nového Města (P. Marie Sněžné, viz KAŠPAR, Jan. Knihovna františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze. In *Historia Franciscana II*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 225–268) a Plzně (HÁLOVÁ, Marie. *Vývoj a dnešní stav plzeňských historických knihoven*. Praha, 1980. Rigorózní práce FF Univ. Karlovy). První dva jsou datovány 1685, plzeňský exemplář již rokem 1673, kdy je podepsal provinciál Antonín Brouček. Text předpisů zmiňuje též MINAŘÍK, Klemens OFM. Provinciál P. Bernard Sannig, učelec, spisovatel a organizátor františkánské provincie. *Časopis katolického duchovenstva*, 1925, s. 277–278. Dva exempláře jsou dodnes dochovány v pražském františkánském klášteře u P. Marie Sněžné, jeden z nich je podlepen textilií pro zpevnění při pověšení na stěně.

³⁷ H. Týn: inventář kláštera, cca 1850 – Národní archiv, Řád kapucínů, inv. č. 183; Litoměřice: inventáře kláštera 1853 a 1906 – St. oblastní archiv v Litoměřicích, Kapucini Litoměřice, 48, resp. Národní archiv, Řád kapucínů, inv. č. 245, signatura A 21. V Plzni řeholníci uložili relikviář, stříbrné lžičky a v roce 1720 ještě úschovu 2720 zlatých od sečského faráře Jana Václava Kusa, které byly bohužel jedním z řeholníků později odcizeny – Národní archiv, Řád kapucínů, inv. č. 2795 a 2801. Tachov: Zpráva o převzetí Státní studijní knihovnou v Plzni z XII/1950 – Národní archiv, Státní úřad pro věci církevní, inv. č. 56.

³⁸ BISTONI, Maria Grazia. La biblioteca del convento francescano di Monteripido in Perugia. *Archivum Franciscanum Historicum*, 1973, vol. 66, n. 4, s. 389.

kde byla „zcela“ zakázána díla vůdčích postav reformace (Luther, Zwingli, Kalvín aj.) a další reformační literatura, knihy chlípné a obscénní.³⁹ Zatímco zcela zakázané knihy byly uzavřeny pod zámkem, řeholníci nechali druhou skupinu uložit na běžných otevřených policích, kde byla přístupná všem členům konventu.

V 17. století byla prohibita evidována společně s ostatními knihami v jednom svazkovém katalogu, obvykle na jeho konci.⁴⁰ Teprve v následujícím věku řeholníci zakázaná díla evidovali spíše v samostatném soupise v sešitku nebo na složeném listu⁴¹ mimo obecný katalog či inventář knihovny, který byl řeholníkům přístupný bez omezení. Případně, jako u františkánů v **Kadani**, prohibita kvůli omezení přístupu neuvedli vůbec a do soupisu jen připsali: „Tyto jsou v zatajení (temnotách)“.⁴² V kapucínskými bibliotékách navíc nebyvaly hřbety zakázaných svazků natírány šedou barvou, jako ostatní díla, a tak je lze snadno mezi ostatními rozeznat. Františkáni u Panny Marie Sněžné v **Praze** zase pro přehlednost označovali hřbety podle zmíněné míry závadnosti díla jednou nebo dvěma červenými hvězdičkami.⁴³

Knihy „z indexu“ rozhodně netvořily zanedbatelnou část zejména františkánských biblioték, v některých případech se v 17. věku jejich počet vyšplhal až na 15 procent celkového obsahu fondu. Obsahově se zabavená a v řádoých knihovnách uložená prohibita mírně lišila v Čechách a na Moravě. Zatímco v Čechách se projevoval také utrakvismus a návaznost na husitskou tradici, třeba v podobě českých biblí, Morava byla čistě protestantská a početně mezi zakázanými svazky převažovala vlastní Lutherova díla nebo bible a její části v němčině, příp. latině v překladu opět Luthera, E. Rotterdamského a dalších.⁴⁴ Přibližně stejným podílem se mezi prohibity nacházela nekatolická kázání, dogmatická a spekulativní

³⁹ Katalog je dochován v Národní knihovně ČR, deponát františkánů. Pravidla ohledně zakázaných knih sestavená na 25. sezení Tridentského sněmu a schválená Piem V. viz *Modern history sourcebook. Council of Trent: Rules on prohibited Books* (cit.).

⁴⁰ Tyto soupisy zakázaných knih ovšem nemusely být pro relativně malé množství svazků či dle soudobých pohledů pochybnou hodnotu vůbec vyhotovovány nebo se nedochovaly.

⁴¹ Dochován u brněnských kapucínů, datován cca 1780 a eviduje celkem 166 svazků, podle datovaných záznamů jich osmdesát procent pocházelo z 16. století – Národní archiv, Řád kapucínů, inv. č. 72. Podobně též v případě františkánů v Regensburg – Stadtamhof (1793), viz SCHMID, Diethard. *Die Zerschlagung der Franziskaner-Bibliothek von Stadtamhof (1802–1805)*. In *Kulturarbeit und Kirche*. Regensburg, 2005, s. 464.

⁴² „NB 2do Libri prohibiti continentur sub titulo Hi in tenebris“, viz katalog kadaňské bibliotéky z roku 1742, jehož autorem byl Jan Zamer OFM – Národní archiv, Řád františkánů, inv. č. 668, rkp. 268.

⁴³ Kašpar, cit. dílo, s. 243.

⁴⁴ Podrobné srovnání provedeno na základě soudobého katalogu františkánů z Turnova (1678) – Národní knihovna, deponát františkánů, sine signo 39 a dochovaného historického fondu kapucínů v Brně.

evangelická díla a křesťanské dějiny, a to jak strany protestantské, tak katolické se zvláštním zaměřením na církevní řády. O něco méně bychom našli moralistiky nebo modlitebních knížek. V jednotlivinách pak byly mezi uzamčenými svazky také díla geografická od německých protestantských autorů, antičtí básníci, výklady islámu, ale také díla katolíků, jako např. německého, proti katolické reformaci zaměřeného františkána Johanna Nase (1534–90; dílo *Sextae centuriae prodromus*) nebo více překvapivě tomistická teologická encyklopedie *Summa summarum* od protiluteránsky zaměřeného dominikána Silvestra Mazzolini (1456–1523). Výslovný zákaz děl Machiavelliho, Dumouлина a zejména mnohem rozšířenější oblasti astrologie byl řeholníky respektován, tyto knihy bychom skutečně v jejich sbírkách nenašli.

Zpráva o uchovávání a manipulaci se zakázanými knihami v minoritských kláštorech je ve srovnání s dalšími výše popisovanými řády znatelně méně. Ani v několika dochovaných katalogích nenajdeme stopy po zvláštním uložení těchto knih v samostatné kategorii, třeba fyzicky chráněné na klíč uzamykatelnou skříňkou, jež se zatím u minoritů nepodařila doložit. Rozhodně ale minorité sledovali, byť v menší míře, i tuto oblast, jak například dokládá nákup Indexu zakázaných knih pro brněnskou bibliotéku v letech 1739 a 1745.⁴⁵

Přestože hlavní fáze pátrání po zakázaných knihách a jejich případná likvidace spadá v českých zemích do druhé poloviny 17. století, ani později se katolická církev nepřestala o prohibity zajímat, včetně praktického nakládání s nimi. Bezpochyby nejproslulejší z českých aktivistů okolo indexových, nevhodných a vůbec škodlivých knih, jezuita *Antonín Koniáš*, který věnoval velkou část svých sil i času pátrání v knihovnách a hodnocením konkrétních knih, se při této činnosti dostal i do kapucínských biblioték a následně také do sporu s tímto řádem. V roce 1732 Koniáš zabavil v blíže neznámém konventu knihu německého kapucína Martina von Kochem „Velká štěpná zahrada“, jinak oblíbené dílo podporující lidovou zbožnost a modlitbu. Jeho popularitu dosvědčují desítky vydání, jen v češtině bylo dle Knihopisu v 18. století v různých variantách vytištěno 29krát. Koniáš však usoudil, že je potřeba dílo na mnoha místech opravit. Jeho kritický přístup k dílu německého kapucína byl snad ovlivněn Kochemovým již dříve vydaným a také do češtiny přeloženým dílem „Veliký život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista“, které bylo opakovaně v domácím jazyce v Čechách vytištěno, byť podle zápisů pražské konzistoře nikdy nebyla provedena cenzura a imprimatur tohoto díla vycházejícího ve svém lidovém pojetí nejen z Bible, ale také apokryfů, legend a tradice.⁴⁶

⁴⁵ Účetní kniha bibliotéky – Moravský zemský archiv, Minorité Brno, inv. č. 46.

⁴⁶ SLÁDEK, Miloš. Zapomenutý kapucín Edelbert Nymburský. *A2: kulturní týdeník*, 2007, roč. 5, č. 19, s. 7. ISSN 1801-4542. Kapucíni zřejmě respektovali kritiku díla ze strany církve, neboť naproti očekávání nebylo dílo kapucínského autora i překladatele v klášterních bibliotékách podle dochovaných fondů v 18. století téměř vůbec rozšířeno.

Kapucíni tento církevní postoj respektovali a spolubratrovu knihu Veliký život... skutečně ani ve svých bibliotékách neměli nebo ji vyřadili. Svůj návrh na cenzuru a korekci Štěpné zahrady oznámil P. Koniáš kapucínskému provinciálovi *Luciánovi Hlaváčkovi z Prahy*, který se ovšem rozhněval a přikázal Koniášovi, aby takto už nikdy v budoucnu neusuzoval. Koniáš se proto obrátil na svého jezuitského provinciála. I ten ovšem svého řeholníka přísně pokáral a kapucínskému představenému Luciánovi nabídl omluvu a smír.⁴⁷ Koniášovi zde jistě nešlo o likvidování díla Velká štěpná zahrada. Úkolem církevní cenzury nebylo jen ničit literaturu označenou za nepravdivou, ale především opravovat větší či menší chyby, a to rovněž v dílech katolických autorů.⁴⁸ Mezi index zakázaných knih vytvořený roku 1753 na nařízení papeže Benedikta XIV. se například dostala i Příručka pro zpovědníky od kapucína Bernarda z Bologně. Později tento manuál vyšel ještě několikrát, jen jeho text byl patrně na několika místech opraven.⁴⁹

Také františkáni aktivně zasahovali do procesů posuzování případné závadnosti děl. Řeholníci byli hlavními protagonisty přehodnocení obsahu knihy *Mystica civitatis Dei*, v níž španělská františkánská terciárka Marie de Jesus z Agredy popisuje svá zjevení týkající se zejména života Panny Marie. Na rozdíl od beatifikace jmenované sestry se jim v roce 1748 povedlo knihu z indexu odstranit, nicméně v **Dačicích** si toto dílo koupili již dvacet čtyři let před jejím uvolněním ze seznamu zakázaných děl a církevní stanovisko příliš nerespektující ho zařadili do běžně přístupného fondu mezi jiné knihy.⁵⁰

Postupně v průběhu 18. století nejen ustávala v sledovaných řádových knihovnách akvizice nových „indexových“ děl, ale řeholníci již ani zřejmě v této době

⁴⁷ Kapucínské anály (cit.), sv. 18, 1732, s. 337. Pramen uvádí jméno jezuitského provinciála – Seidl.

⁴⁸ A. Koniáš ve svém soupise *Clavis haeresim claudens & aperiens - Klíč kacýrské bludy k rozeznání otwragicý...* rozděluje knihy podle své závadnosti do tří skupin: 1. zapovězené, zejména náboženské (celkem 1564 titulů, 69 %), 2. nestoudné (534, 23 %) a 3. opravitelné, tedy přijatelné po provedení výslovně uvedených korekcí (176, 8 %). Viz Podlaha, cit. dílo.

⁴⁹ Bernardus a Bononia OFM Cap. *Manuale confessariorum Ordinis Capuccinorum*. Vydáno v letech 1737, 1738, 1740, 1752, 1771 a 1832. Zmínka o zápisu do indexu v exempláři v Staré knihovně brněnských kapucínů, signatura 21 A 77.

⁵⁰ Srov. *Catholic Encyclopaedia*. heslo *Maria de Agreda* [online]. c2006 [cit. 30. 11. 2006]. Dostupné na [www: < http://www.newadvent.org/cathen/01229a.htm >](http://www.newadvent.org/cathen/01229a.htm). Pravdivost zázraků okolo Marie de Jesus vyhlášoval mezi brněnskými františkány také v roce 1725 vizitující generální řádový komisař Jakub Hoffsteker. Viz Pamětní kniha brněnského kláštera II. – Národní archiv, Řád františkánů, rkp. 50, s. 641. Zmiňoval též jeden ze tří údajně doložených zázraků na přímluvu Marie de Jesus dosvědčený vikářem asisského konventu Blasiem v roce 1723. Jistá kniha tehdy spadla Blasiovi do oleje a stala se nepoužitelnou a nečitelnou. Na přímluvu Marie de Jesus byla podle vedení františkánského řádu opět očištěna. Záznam o nákupu v Dačicích dle místní konventní pamětní knihy – Moravský zemský archiv, Františkáni Dačice, karton 34, sign. II 1, fol. 330–333.

tuto literaturu tolik nepotřebovali. Naznačuje to knižní dar **litoměřického** biskupa *Emanuela Arnošta hraběte z Waldsteina* místním kapucínům v roce 1766. Obsahoval totiž i díla s věroučnými chybami, snad získané biskupstvím jako konfiskáty, které kapucíni rozhodnutím provinciála Firmiána Beera z Neustadtu ve Falcku zamítli přijmout.⁵¹

Z klášterních knihoven se také postupně vytrácelo zvláštní oddělení pro zakázané knihy, případně zůstalo zachováno z uplynulých staletí, ale nebylo doplňováno o nově vydávané tituly. Při reorganizacích knihovnických fondů od druhé poloviny 19. století nebo zakládání nových příručních knihoven od této doby již zpravidla nebyly libri prohibiti oddělovány od ostatních knih shodného tematického zaměření.⁵² Prohibita řeholníci řadili mezi ostatní literaturu do kategorie reformačního křesťanství, beletrie nebo miscelanei. Všestranně vzdělaný františkánský knihovník *Bonaventura Wilhelm* (1873–1937) však při zpracovávání **bechyňského** katalogu v roce 1916 u titulu poznamenával kvalitu díla a případně, zda se nachází na indexu.⁵³ Pouze ve františkánském katalogu patrně z **Turnova** z 30. let 20. století⁵⁴ je stále zvláštní skupina „prohibita“, kam je řazena i moderní literatura. Mezi jinými bychom zde našli korán, jakýsi „buddhistický katechismus“, několik textů Písma svatého či knihy zvané „Makrobiotik“ nebo „Satir“. Jednalo se však již spíše oje-dinělý projev vymírající tradice,⁵⁵ stejně jako povolení františkánského provinciála z 14. března 1938, v němž dvěma kněžím v **Hostinném** svoluje číst knihu německého, ale v Sovětském svazu pobývajícího příznivce leninismu Arthura Rosenbergera *Mythos des XX. Jahrhunderts*.⁵⁶

⁵¹ Soupis daru – Národní archiv, Řád kapucínů, inv. č. 245, signatura E.

⁵² Srov. např. katalog Zásmyky, post 1870, uložen v knihovně u P. Marie Sněžné v Praze.

⁵³ Poznámka „na indexu“ je například u Jiráskova Temna. Katalog – Jihočeská vědecká knihovna, Zlatá Koruna, 1 Be 40. Srov. též ŠPINAR, Jindřich. Bechyně, Český Krumlov, Jindřichův Hradec : charakteristika knihoven řádu sv. Františka. In *K výzkumu zámeckých, měštanských a církevních knihoven*. České Budějovice, 2000, s. 215–223.

⁵⁴ Národní archiv, Řád františkánů, rkp. 371.

⁵⁵ Doplnění indexu zakázaných knih pokračovalo až do počátku 20. století, v roce 1917 byla Kongregace indexu zrušena. Podle konstituce Lva XIII. *Officiorum ac munerum* z 25. ledna 1897 o cenzuře knih měly být stále zakázány překlady nebo komentáře Bible bez církevního schválení (s výjimkou těch určených pro studium a výzkum), zcela necudné spisy, díla snižující a hanobící Boha a církev, publikace doporučující a navádějící k pověrám, předpovědím budoucnosti, čarodějství a spiritismu, dále díla považující sebevraždu a manželský rozvod za dovolené nebo předkládající užitečnost zednářství nebo jiných sekt či skupin obhajujících bludy a také předkládající nová zjevení, zázraky, pobožnosti a modlitby či učebnice náboženství a katechismy bez církevního schválení. Na rozdíl od dřívějších však již církevní dokumenty více apelují na svědomí jednotlivých křesťanů a samozřejmě byly vypuštěny tresty za porušení zákazu držení četby prohibiti.

⁵⁶ Národní archiv, Řád františkánů, inv. č. 2721.

Zasahování církevní i světské moci do četby a uchovávaných knih odpovídalo svému duchu doby, ať se již jednalo o poddanskou společnost barokního času nebo konce 19. a 20. století, kdy se církevní zásahy omezily již jen na kněze a řehole a současně přesunuly od příkazů k doporučením. Také metody zabavování a následného nakládání s těmito svazky nebo trestání osob odpovídaly soudobým zvyklostem v obdobných případech.

